

Μνήμων

Τόμ. 21 (1999)

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΖΟΥΡΑΚΗ, ΘΟΔΩΡΗΣ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.797](https://doi.org/10.12681/mnimon.797)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΟΥΖΟΥΡΑΚΗ Ε., & ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ Θ. (1999). Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ. *Μνήμων*, 21, 253-260. <https://doi.org/10.12681/mnimon.797>

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της οικονομικής σκέψης στο μεσοπόλεμο και έπειτα, ο Δ. Καλιτσουνάκης υπήρξε ένας από τους ελάχιστους Έλληνες οικονομολόγους που ασχολήθηκαν με την εξέλιξη των οικονομικών ιδεών στην Ελλάδα. Το έργο του ανανέωσε την οικονομική σκέψη και σηματοδότησε ένα πρώτο στάδιο ωρίμανσής της με την εισαγωγή νέων θεωρητικών εργαλείων για την ανάλυση των οικονομικών φαινομένων¹.

Γεννημένος στην Κρήτη το 1886, σπούδασε νομικά στην Αθήνα και το 1909 αναγορεύθηκε διδάκτορας των Νομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από το 1914 ως το 1919 έζησε στο Βερολίνο και μετεκπαιδεύτηκε στον Τομέα των Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, όπου κυριαρχούσε το οικονομικό τμήμα χάρη στους Schmoller και Wagner, μαζί με άλλους γνωστούς Έλληνες οικονομολόγους, όπως τους Κ. Βαρβαρέσο, Σπ. Κορώνη, Π. Χριστοδουλόπουλο. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1919 εμποτισμένος από τις ιδέες του εξελικτικού σοσιαλισμού και της ιστορικής σχολής, έναν έντονο ανθρωπισμό και ένα πάθος για κοινωνική πρόοδο και δικαιοσύνη, που τον ώθησε στη μεταλαμπάδευση του επιστημονικού κλίματος της Γερμανίας στην Ελλάδα. Το 1920 αναγορεύεται υφηγητής των Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών με τη μελέτη του «Γουσταύος Σμόλλερ», έπειτα από ένθερμη εισήγηση του Α. Ανδρεάδη², ενώ από χρόνια αρθρογραφεί σε περιοδικά και εφημερίδες, παράγει επιστημονικό έργο και μεταφράζει σημαντικές ξένες μελέτες από το χώρο των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών³. Από το 1923 έως το 1959 διετέλεσε τακτικός καθη-

---

1. Βλ. Δ. Καλιτσουνάκης, *Ιστορία της πολιτικής οικονομίας*, Αθήνα 1929. Για τους υπόλοιπους που ασχολήθηκαν με την ιστορία της οικονομικής επιστήμης βλ. Μ. Ψαλιδόπουλος, *Η κρίση του 1929 και οι Έλληνες οικονομολόγοι. Συμβολή στην ιστορία της οικονομικής σκέψης στην Ελλάδα του μεσοπολέμου*, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1989, σ. 19, 28-29.

2. Αργότερα συνεργάστηκε με τον Α. Ανδρεάδη στην έκδοση του έργου *Les effets économiques et sociaux de la guerre en Grèce*, avec la collaboration de G. Charitakis, D. Kallitsounakis, S. Koronis, A. Pallis, B. Simonide, Παρίσι 1929.

3. Μ. Ψαλιδόπουλος, *ό.π.*, σ. 265-266.

γητής της Πολιτικής Οικονομίας στην Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, ενώ δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1942-1945) και στην Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών (1943-1945). Την περίοδο 1923-1924 διετέλεσε γενικός γραμματέας του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, ενώ κατά το ίδιο διάστημα συμμετείχε στις εργασίες της Επιτροπής Οικονομικών, που είχε συσταθεί στα 1924 επί πρωθυπουργίας Α. Παπαναστασίου, μαζί με τους Α. Ευταξία, Ανδρ. Ανδρεάδη, Αλ. Σβώλο, Σπ. Κορώνη, Επ. Χαρίλαο, Γ. Στρίγκο, Θ. Κουτούπη, Λεων. Θεοχάρους και Σπ. Αντωνιάδη, με σκοπό την ισοκέλιση του προϋπολογισμού και την εξυγίανση της οικονομικής κατάστασης της χώρας⁴, έπειτα από την δύσκολη περίοδο της Μικρασιατικής Καταστροφής και της εισόδου των προσφύγων στη χώρα.

Υπήρξε υφυπουργός - γενικός διοικητής Κρήτης και υφυπουργός των Εσωτερικών στην κυβέρνηση Α. Παπαναστασίου (Μάιος-Ιούνιος 1932), ενώ διετέλεσε πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Οικονομικών Επιστημών (1957-1965), της Ελληνικής Στατιστικής Εταιρείας (1948-1954), της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος και του Ελληνικού Κέντρου Παραγωγικότητας (1958-1959)⁵.

Από το 1921 ως το 1971 ο Δ. Καλιτσουνάκης εκδίδει το *Αρχαίον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών (ΑΟΚΕ)*. Σε μια εποχή που τα επιστημονικά περιοδικά στην Ελλάδα ήταν ελάχιστα⁶, ο Καλιτσουνάκης ιδρύει το ΑΟΚΕ, σε συνεργασία με την *Εταιρεία Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών* του Α. Παπαναστασίου⁷, με τη φιλοδοξία να προαγάγει τον επιστημονικό διάλογο και να βοηθήσει στη δημιουργία μιας επιστημονικής κοινότητας στο χώρο των οικονομικών και κοινωνικών επιστημών⁸. Στις σελίδες του ΑΟΚΕ διεξαγόταν διάλογος για σημαντικά οικονομικά και πολιτικά θέματα της εποχής του με συμμετοχή, μεταξύ άλλων, των Αλ. Σβώλου, Ξ. Ζολώτα, Α. Παπαναστασίου, Α. Αγγελόπουλου, Δ. Βεζανή, Δ. Μάξιμου κ.ά., ενώ στο ίδιο

4. Σ. Βοβολίνης - Κ. Βοβολίνης [εκδ.], *Μέγα Ελληνικών Βιογραφικών Λεξικόν*, τ. Β', 1960, σ. 188.

5. Για ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα του Δ. Καλιτσουνάκη, βλ. Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάννικα, τ. 31, σ. 230.

6. Σημαντικά οικονομικά περιοδικά της εποχής του μεσοπολέμου ήταν η *Μηνιαία Οικονομική και Κοινωνική Επιθεώρησης της Ελλάδος (ΜΟΚΕΕ)* (1924), *Ο Πλούτος* (1914), *Η Πειθαρχία* (1929), *Η Εργασία* (1930), *Ο Οικονομικός Ταχυδρόμος* (1926), *Ο Οικονομολόγος Αθηνών* (1919), ενώ στα 1932 εκδίδεται και η *Επιθεώρησης Κοινωνικής και Δημοσίας Οικονομικής (ΕΚΔΟ)*, από τους Α. Αγγελόπουλο και Ξ. Ζολώτα.

7. Α. Κύρτσης, «Ο Α. Παπαναστασίου και οι θεωρίες κοινωνικής μεταρρύθμισης των αρχών του 20ού αιώνα», στο *Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές απόψεις του*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 1990, σ. 64-65 (σημ. 4).

8. Μ. Ψαλιδόπουλος, *ό.π.*, σ. 266.

περιοδικό δημοσιεύονταν τα πρακτικά της *Εταιρείας Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών*, στις επιστημονικές συνεδρίες της οποίας και ο ίδιος ο Καλιτσουνάκης εξέθετε συχνά τις οικονομικές του θεωρίες⁹.

Σε μια δύσκολη χρονική περίοδο για τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές επιλογές των ελληνικών κυβερνήσεων, όπως ήταν οι δεκαετίες του '20 και του '30, αλλά και έπειτα από μια μακρά περίοδο παντελούς σχεδόν απουσίας οποιασδήποτε προσπάθειας επιστημονικής προσέγγισης των οικονομικών φαινομένων, ο Δ. Καλιτσουνάκης έρχεται να εισαγάγει ένα νέο προβληματισμό για τα οικονομικά και κοινωνικά γεγονότα της εποχής του κάτω από την επιρροή θεωρητικών σχημάτων, όπως ήταν αυτό του εξελικτικού σοσιαλισμού. Κάτω από τη θεωρία του εξελικτικού σοσιαλισμού η οικονομική σκέψη του Δ. Καλιτσουνάκη εμφανίζει ένα γενικότερο θεωρητικό προσανατολισμό, μακριά από καθαρά «οικονομικά» επεξηγηματικά πλαίσια και υιοθετεί ένα ερμηνευτικό σχήμα των φαινομένων που στηρίζεται σε εξελικτικές θεωρίες περί κοινωνικής αλλαγής¹⁰, γεγονός που τον τοποθετεί στο ίδιο ιδεολογικό κλίμα με τον Α. Παπαναστασίου, αλλά και άλλους Έλληνες που είχαν σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου¹¹.

Μέσα από αυτή τη σύντομη σκιαγράφηση της ζωής και του έργου του Δ. Καλιτσουνάκη εμφανίζεται η σημασία που είχε η παρουσία του στην Ελλάδα του μεσοπολέμου, όχι μόνο ως εισηγητή μιας συγκεκριμένης θεωρίας οικονομικής σκέψης, αλλά και ως ανθρώπου που με την πανεπιστημιακή διδασκαλία του, τη συγγραφή των έργων του και τη δημόσια δράση του επηρέασε την εποχή του.

Πρόσφατα, η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης απέκτησε τη συλλογή των βιβλίων του Δ. Καλιτσουνάκη, έπειτα από την ευγενική δωρεά των παιδιών του, Ελένης και Μανόλη Καλιτσουνάκη. Ήδη, ένα σημαντικό τμήμα αυτής της συλλογής έχει παραληφθεί και ταξινομείται.

9. Στο ίδιο, σ. 107, 271 και Π. Νούτσος, «Οι "Κοινωνιολόγοι"». Προβλήματα ερμηνείας», στο *Αλέξανδρος Παπαναστασίου...*, ό.π., σ. 39.

10. Για τον Καλιτσουνάκη «σκοπός του εκσοσιαλισμού βεβαίως είναι η αύξηση της παραγωγής. Πρώτη φροντίς λοιπόν ημών μάλλον είναι να καταστήσωμεν την εθνικήν ημών οικονομίαν αποδοτικώτεραν εις όλας αυτής τας εκφάνσεις, προάγοντες και αναπτύσσοντες αυτήν κεφαλαιοκρατικώτερον. Εφ' όσον δεν κατορθώσωμεν τούτο, κάθε νέα τάσις θα προσκόψη, κάθε κοινωνική υπόστασις θέλει μαρανθή από πτωχείαν». Δ. Καλιτσουνάκης, «Δι σημαντικά τάσεις προς εθνικοποίησην», *Αρχείον Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών*, τ. Α', τχ. 1, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1921, σ. 71.

11. Μ. Ψαλιδόπουλος, ό.π., σ. 20-21 και 265-289, όπου γίνεται εκτεταμένη μελέτη των απόψεων του Δ. Καλιτσουνάκη για τα φαινόμενα οικονομικών αναταραχών και κρίσεων. Ακόμη, για την αντιμετώπιση των κενσυναίων θεωριών στην Ελλάδα, βλ. Μ. Ψαλιδόπουλος, *Κενσυναϊκή θεωρία και ελληνική οικονομική πολιτική: Μύθος και πραγματικότητα*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική, 1990, σ. 43-44.

Πρόκειται για συλλογή ξεχωριστής σημασίας, όχι μόνο για τις πληροφορίες που αυτή μπορεί να μας δώσει για τη ζωή και το έργο του δημιουργού της, αλλά και για την εποχή μέσα στην οποία η συγκεκριμένη βιβλιοθήκη στήθηκε και εμπλουτίστηκε. Ως άτομο που αποτέλεσε δέκτη των ιδεών και των κοινωνικών εξελίξεων της εποχής του, η βιβλιοθήκη του είναι ενδεικτική για τα ενδιαφέροντα του ίδιου και τις διαφορετικές ιδεολογικές τάσεις που εκδηλώθηκαν μέσα σε μια περίοδο κρίσιμη για τη συγκρότηση και την εξέλιξη της νεοελληνικής κοινωνίας, όπως ήταν η εποχή του μεσοπολέμου και η μεταπολεμική περίοδος. Ήδη, η πρώτη επαφή με τη συλλογή αποκάλυψε μεγάλο όγκο και ποικιλία βιβλίων, φυλλαδίων, περιοδικών και οικονομικών εκθέσεων, τα οποία αποτελούν πηγή μεγάλης αξίας για την πολιτική οικονομία, τη στατιστική, την οικονομική ιστορία, τη φιλοσοφία, την κοινωνιολογία. Αυτές οι τελευταίες κατηγορίες, με βάση τις οποίες είχε ταξινομήσει ο ίδιος τη βιβλιοθήκη του, μαρτυρούν το εύρος των επιστημονικών του ενδιαφερόντων και ταυτόχρονα την ικανότητά του να αντιλαμβάνεται τη νεωτερικότητα ιδεών και ρευμάτων που απασχολούσαν όχι μόνο την ελληνική αλλά και την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι ο εντοπισμός βιβλίων σχετικών με την ευρωπαϊκή ένωση, καθώς και τευχών του περιοδικού *Pan-Europa* που εκδιδόταν από τον Richard Koudenhove-Kallergi, προπαγανδιστή της ιδέας για μια ευρωπαϊκή ένωση στα 1923. Αν και η συγκεκριμένη πρόταση ήταν περιορισμένης απήχησης, η συλλογή τους από τον Καλιτσουνάκη υποδεικνύει το ενδιαφέρον του για κάθε νέα ιδέα στον ευρωπαϊκό χώρο. Και αυτή είναι μια άλλη διάσταση της βιβλιοθήκης Καλιτσουνάκη. Ο μεγάλος αριθμός των ξενόγλωσσων βιβλίων, η προέλευση και η θεματική τους αποδεικνύουν ότι τα ενδιαφέροντά του δεν ήταν στενά ελληνοκεντρικά, αλλά εκτεινόταν σε θέματα ευρύτερου επιστημονικού και πολιτικο-κοινωνικού ενδιαφέροντος. Οι εκθέσεις του ΟΗΕ, οι οικονομικές αναφορές και στατιστικές, τα δημογραφικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στη συλλογή αφορούν χώρες των ΗΠΑ, της Λατινικής Αμερικής, της Ρωσίας, των Ασιατικών χωρών και εκείνων του Τρίτου Κόσμου.

Η βιβλιοθήκη Δ. Καλιτσουνάκη αποκτά και ένα επιπλέον ενδιαφέρον, τόσο λόγω των περιοδικών που περιλαμβάνει, όπως η *Εργασία*, η *Πειθαρχία*, η *Revue Économique Internationale*, το *Journal des Économistes*, ο *Συνεταιριστής*, η *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, όσο και των εκθέσεων διεθνών οργανισμών, των τραπεζών και του Ανωτάτου Οικονομικού Συμβουλίου που επεξεργάζονταν σημαντικά οικονομικά ζητήματα της εποχής, όπως για παράδειγμα τις συμφωνίες clearing, ζητήματα ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας κλπ. Η συμμετοχή του σε κυβερνητικές επιτροπές και κρατικά κλιμάκια δεν εξασφαλίζει μόνο πληθώρα πηγών και στοιχείων για τους ερευνητές, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να δώσει πρόσθετες πληροφορίες για τις σχέσεις του Καλιτσουνάκη με σημαντικές προσωπικότητες της εποχής του, όπως ο Ε. Βενιζέλος και

ο Α. Παπαναστασίου και για τις σχέσεις του με την *Εταιρεία των Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών*.

Τέλος, ξεχωριστή ενότητα μέσα στη βιβλιοθήκη Δ. Καλιτσούνακη αποτελούν τα βιβλία, φυλλάδια και περιοδικά που αφορούν την ιστορία της αριστερής φιλοσοφίας και ιδεολογίας από τις αρχές του αιώνα και την πορεία διαμόρφωσής τους στην ΕΣΣΔ, στο δυτικό κόσμο και στην Ελλάδα.

Έπειτα από αυτή την πολύ συνοπτική περιγραφή της βιβλιοθήκης Δ. Καλιτσούνακη, γίνεται εμφανές ότι η λεπτομερής ταξινόμηση και καταλογογράφηση της από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης θα συμβάλει στην περαιτέρω μελέτη και κατανόηση της μεσοπολεμικής και μεταπολεμικής ελληνικής κοινωνίας και στην ανάπτυξη της ερευνητικής δραστηριότητας της πανεπιστημιακής κοινότητας και των ερευνητών γενικότερα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ Δ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

Αναλυτική εργογραφία του Δημητρίου Καλιτσούνακη μέχρι το 1961 περιέχεται στο συλλογικό έργο *Οικονομία και Κοινωνία. Τιμητικός τόμος επί τη εβδομηκονταετηρίδι Δημητρίου Εμμ. Καλιτσούνακη*, Αθήναι 1961, σ. 511-544. Η αναγραφή που ακολουθεί αφορά τα έργα του Δ. Καλιτσούνακη που βρίσκονται στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο και έχουν μέχρι στιγμής ταξινομηθεί στον ηλεκτρονικό της κατάλογο.

1. *Γουσταῶς von Schmoller*, 'Ανάπτυπο ἀπὸ τοὺς ἀΝέους τοῦ Γκέρλιτς», Görllitz 1917, 30 σ.

2. *Ἡ διεθνὴς πολιτικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος*. Διάλεξις γενομένη τῇ 27 Νοεμβρίου 1917 ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Στατιστικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, Ἐν Ἀθήναις 1919, 35 σ.

3. Schmoller, G., *Ἀδάμ Σμύθ*, [μτφ. Δ. Καλιτσούνακη], Ἐν Χανίοις 1919, 18 σ.

4. Durkheim, E., *Ἡ Κοινωνιολογία*, [μτφ. Δ. Καλιτσούνακη], Ἐν Χανίοις 1919, 17 σ.

5. Herkner, H., *Τὸ ἐργατικὸν ζήτημα*, [μτφ. Δ. Καλιτσούνακη], 2 τ., Ἐν Ἀθήναις 1919-1920.

6. *Ἡ Γερμανία καὶ ὁ οἰκουμενικὸς πόλεμος*, Ἐν Χανίοις 1919, 25 σ.

7. Herkner, H., *Ὁ ἐργάτης ὡς καταναλωτής*, [μτφ. Δ. Καλιτσούνακη], Ἐν Ἀθήναις 1920, 56 σ.

8. Herkner, H., *Ὁ Μαρξισμός*, [μτφ. Δ. Καλιτσουνάκη], Ἐν Ἀθήναις 1920, 76 σ.

9. *Αἱ σημερινὰ τάσεις πρὸς ἐθνικοποίησιν*. Ἐναρκτήριος λόγος (28 Ἀπριλίου 1921) εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου, Ἀθῆναι 1921, 24 σ.

10. *Περὶ συνεταιρισμῶν καὶ ἰδίως ἐν Ἑλλάδι: Θεωρία καὶ πράξις*, Ἀθῆναι 1924, XVI+102 σ.

11. *Πολιτικὴ Ἐπιστήμη: Χαρακτηρισμοί, οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ μελέται*, Ἐν Ἀθήναις 1925, 288 σ.

12. *Θεωρία τοῦ χρήματος καὶ πολιτικὴ τῆς νομισματικῆς ἐξυγιάνσεως*, Ἐν Ἀθήναις 1926, VIII+96 σ. [Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν 6 (1926)].

13. Keynes, John Maynard, *Τὸ τέλος τοῦ laissez-faire: Ἰδέαι πρὸς συνύφανσιν τῆς ἰδιωτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας*, [μτφ.-εἰς. Δ. Καλιτσουνάκη], Ἐν Ἀθήναις 1928, 31 σ.

14. *Ἱστορία τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἱστορία οἰκονομικὴ καὶ τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν*, Πανεπιστημιακαὶ παραδόσεις, Ἀθῆναι 1929, XVI+312 σ.

15. Andreadès, A., *Les effets économiques et sociaux de la guerre en Grèce*, avec la collaboration de G. Charitakis, D. Kallitsounakis, S. Koronis, A. Pallis, B. Simonide, Παρίσι 1929, XV+322 σ.

16. *Οἰκονομικὴ πρόγνωσις. Ὁ ρυθμὸς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ: Συμβολὴ εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας*, Ἀθῆναι 1930, VIII+104 σ.

17. *Ὑπόμνημα Δημητρίου Καλιτσουνάκη πρὸς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου* (ὑποβληθὲν συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 56 τοῦ ὄργανισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου), Ἐν Ἀθήναις 1930, 50 σ.

18. *Ἀπάντησις εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ καθηγητοῦ Κ. Βαρβαρέσου διὰ τὴν δευτέραν τακτικὴν ἔδραν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου*, Ἐν Ἀθήναις 1931, 50 σ.

19. *Ὁ Καπνός: Ἡ παραγωγή, τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ φορολογία αὐτοῦ μετὰ ἰδίας ἐρεῦνης τῶν ἐλληνικῶν σχέσεων ἐν τῷ διεθνεί ἄνταγωνισμῷ*, Ἐν Ἀθήναις 1931, XVI+160 σ.

20. Τσάκας, Κ. Α., *Οἱ συνεταιρισμοί*, [πρόλ. Δ. Καλιτσουνάκη], Ἀθῆναι 1933, 182 σ.

21. *Κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις: Γενικὴ εἰσαγωγή*, Ἀθῆναι 1938, 32 σ.

22. *Γεωπολιτικὴ Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης κατὰ J. Schulze*, Ἀθῆναι 1941, 14 σ. [Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν 21 (1941)].

23. *Ἐπίτομος πολιτικὴ οἰκονομία*, Ἀθῆναι 1942, 131 σ.

24. *Ίστορία τοῦ οἰκονομικοῦ βίου: Παραδόσεις*, Ἀθῆναι 1943, 110 σ.
25. *Ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ οἰκονομία: Στοιχεῖα ἀγροτικῆς καὶ βιομηχανικῆς πολιτικῆς. Παραδόσεις*, Ἀθῆναι 1943, VII+160 σ.
26. *Οἰκονομικὴ πρόγνωση. Ὁ ρυθμὸς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ: Συμβολὴ εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας*, Ἀθῆναι 1943, XI+104 σ.
27. *Ἐφηρμοσμένη οἰκονομία: Μαθήματα ἀγροτικῆς, βιομηχανικῆς, ἐμπορικῆς, συγκοινωνιακῆς, νομισματικῆς, εἰσοδηματικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς*, Ἀθῆναι 1945, VIII+614 σ.
28. *Ἐφηρμοσμένη οἰκονομία: Μαθήματα κοινωνικῆς, ἐμπορικῆς, καταναλωτικῆς, πληθυσμιακῆς πολιτικῆς καὶ στατιστικῆς τῆς οἰκονομίας*, Ἀθῆναι 1947, VII+[374]-614 σ.
29. *Εἰσαγωγή στὴ σπουδὴ τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης: Ἐγκυκλοπαίδεια πολιτικῶν ἐπιστημῶν*, Ἐν Ἀθήναις 1947, 128 σ.
30. Smith, Adam, *Ἔρευνα περὶ φύσεως καὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ πλούτου τῶν ἐθνῶν*, [ἔκδ., εἰσαγ., μετ., σχόλια Δ. Καλιτσουνάκη], Ἀθῆναι 1948, VIII+256 σ.
31. *Οἰκονομικὴ πρόγνωση. Ὁ ρυθμὸς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ: Συμβολὴ εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας*, Ἀθῆναι 1952, VIII+120 σ.
32. *Ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ οἰκονομία: Ἀγροτικὴ, βιομηχανικὴ, κοινωνικὴ, νομισματικὴ πολιτικὴ κλπ. μετὰ γενικῶν ἀρχῶν οἰκονομικῆς πολιτικῆς*, Ἀθῆναι 1954, XX+832 σ.
33. *Τὸ Ἑλληνικὸν Κέντρον Παραγωγικότητος καὶ τὰ μελλοντικὰ προβλήματα τοῦ*, Ἀθῆναι 1954, 35 σ. [Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν 34 (1954)].
34. *Γενικαὶ ἀρχαὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς*, Ἀθῆναι 1955, VIII+71 σ.
35. *Στατιστικὴ: Μαθήματα οἰκονομικῆς στατιστικῆς*, Ἀθῆναι 1956, 96 σ.
36. *Ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ οἰκονομία*, Ἀθῆναι 1957, XVI+741 σ.
37. *Ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἱστορικὰ διδάγματα τῆς. Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1957 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν*, Ἀθῆναι 1958, 10 σ.
38. *Οἰκονομικὴ πρόγνωση. Ὁ ρυθμὸς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ: Συμβολὴ εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας*, Ἀθῆναι 1958, VII+120 σ.
39. *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν. Ἐπετηρὶς 1958-1959*, Ἀθῆναι χ.χ., 146 σ.
40. *Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς Ἐδρώπης. Οἰκονομικαὶ διαπιστώσεις*, 1960, 30. σ. [Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Ἀνωτά-

της Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν, 1960-1961].

41. Συνέδριον Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν (1ον 1960: Ἀθῆναι), *Αἱ συζητήσεις ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος*, [πρόλ. Δ. Ε. Καλιτσουνάκη], 2 τ., Ἀθῆναι 1961.

42. Σέττας, Ν., *Ἡ ἀγροτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Κρήτης. Ἐρευνα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ὀφισταμένης κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς Κρήτης. Μελέτη τῶν συναφῶν προβλημάτων καὶ προτάσεις πρὸς ἐπίλυσιν αὐτῶν*, [πρόλογος Δημ. Ε. Καλιτσουνάκη], Ἀθῆναι 1963, 190 σ. [Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, τχ. Α' (1963)].

43. Συνέδριον Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν (2ον 1963: Ἀθῆναι), *Ἡ σύνδεσις τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα*, [πρόλ. Δ. Ε. Καλιτσουνάκη], 2 τ., Ἀθῆναι 1964.

44. *Ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ οἰκονομία: Στοιχεῖα ἀγροτικῆς καὶ βιομηχανικῆς πολιτικῆς*, Ἀθῆναι ⁵1965, XVI+733 σ.